

■ Av. Elanur KONUKSEVER ■

POPÜLİZMİN CİNSİYETİ

GENDER OF POPULISM

ÖZET

Popülizmin temelinde, halkın gerçek halk ile halkın karşısında yer alan elitler olarak ayrıldığı bir kurgu bulunmaktadır. Bu kurgu, popülistlerin ahlaki tasarımıyla şekillendirilmektedir. Bu ayırım yapılırken de kullanılabilir parametrelerden en güçlülerinden biri toplumsal cinsiyet rolleridir. Popülistler iktidarı elde ettiğinde ise, doğal olarak elit olarak ötekileştirilen kesim de popülist iktidar sahiplerinin yönetimine tabi olmaktadır. Bu durumda gerçek halk olarak tanımlanan halkın desteğiyle, popülist iktidar sahipleri tarafından diğerlerinin temel hak ve özgürlüklerinin yok edilmesi veya ölçsüzce sınırlandırılması tehlikesi gündeme gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine dayanılarak yapılan ayırım ile bireylerin halka dahil olup olmaması, dolayısıyla haklarının ne ölçüde korunacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle eldeki çalışma, genelde iktidarın özelde ise popülist rejimlerin cinsiyet ilişkileri çerçevesinde incelenmesini ve bu ilişkilerin temel hak ve özgürlükler bağlamında ele alınmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, İktidar, Toplumsal Cinsiyet, İnsan Hakları, Kadın ve LGBTİ Hakları.

ABSTRACT

Populism is based on a fiction in which the people are divided into the real people and the elites who are against the people. This fiction is shaped by the moral design of populists. One of the most powerful parameters that can be used to make this distinction is gender roles. When populists gain power, those who are marginalized as elites are naturally subjected to the rule of populist power holders. In this case, there is a danger that the populist power holders, with the support of the people, who are defined as the real people, will destroy or disproportionately restrict the fundamental rights and freedoms of others. The distinction made on the basis of gender roles raises the question of whether individuals are included in the public or not, and thus to what extent their rights are protected. Therefore, this study aims to analyze power in general and populist regimes in particular within the framework of gender relations and to address these relations in the context of fundamental rights and freedoms.

Keywords: Populism, Power, Gender, Human Rights, Woman and LGBTI Rights.

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 14.03.2023 Kabul Tarihi: 28.07.2023

* ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6459-371X>

İzmir Barosu, elanurkonuksever@gmail.com

GİRİŞ

Popülizm kavramının ortaya çıkışı geçmişe dayanmakla birlikte, son yıllarda popülistlerin iktidarı elde etmeleri veya uzun sürelerle iktidarda kalmaları dolayısıyla, popülizm kavramı üzerine yapılan çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Popülizm multidisipliner bir alanda konumlanmakta ancak yoğun olarak siyaset bilimcilerinin ilgi alanında kalmaktadır. Bununla birlikte “halk” dışında bırakılan kesimin temel haklarının karşı karşıya kaldığı tehdit nedeniyle, popülizmin hukuk temelli bir bakış açısıyla ele alınması gereklidir.

Popülist kurguda halk, gerçek halk ve diğerleri olarak ayırma tabi tutulurken pek çok argüman kullanılabilir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet söylemi de ayrıştırmak için oldukça elverişlidir. Popülizmin cinsiyet ilişkileri çerçevesinde incelenmesi ve bu bağlamda değerlendirme yapılabilmesi için, öncelikle toplumsal cinsiyet kavramının anlaşılması gerekir. Günümüzde biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet yaklaşımlarında çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet söylemi ve bu söylem etrafında şekillenen tartışmalar anlaşıldığında, popülizmin cinsiyet söylemini nasıl kullandığını anlamak da daha mümkün hale gelmektedir.

Popülistlerin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, toplumsal cinsiyet söylemi ve popülizm ilişkisi bir boyut daha kazanır: İktidar ilişkisi. Popülist iktidarlar da dahil olmak üzere, her iktidar cinsiyet söylemiyle ilgili bir güç ilişkisidir. Bu nedenle öncelikle, genel olarak iktidarın cinsiyet ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Popülist iktidarlara, cinsiyet söylemi çerçevesinde incelemek, aynı zamanda iktidar ilişkilerini anlamayı da zorunlu kılar. İktidar bir yönüyle gücü zorunlu kılmaktaysa da, boyun eğenin bu güce rıza göstermesi de olmazsa olmazdır. İşte tabi kılınan/boyun eğen tarafın bu rızayı nasıl sağladığı ve kendisi aleyhine işleyen bir sistemi nasıl kabul ettiğini anlaşıldığında, sistemin çalışma biçimi daha iyi anlaşılacaktır.

Eldeki çalışmada popülist iktidarların cinsiyet söylemini ne şekilde kullandığı irdelenmektedir. Dolayısıyla bu irdeleme üç boyutlu bir ilişkinin her boyutunun teker teker ele alınmasını da zorunlu kılar. Bu bağlamda popülizm, iktidar ve toplumsal cinsiyet kavramlarının inceleneciktir.

Popülizm kavramı temelinde halka odaklandığından ve meşruiyetini halka dayandığından “halk” ifadesiyle neyin ya da kimlerin kast edildiğinin anlaşılması kritik öneme sahiptir. Bu bakımdan halk ve elitler birbirlerini dışlar bir şekilde kategorize edildiğinden halkın anlaşılmasıyla birlikte halkın karşısında konumlandırılan “öteki” grubun da anlaşılması mümkün olacaktır. Halk ve ötekiler arasındaki bu gerilimde, popülist liderlerin kendini yerleştirdiği konumla birlikte, popülist kurgu ana hatlarıyla ortaya çıkacaktır.

Ana hatlarıyla popülizm kavramının anlaşılması, toplumsal cinsiyet söylemlerinin popülist pratiklerde ne şekilde vücut bulduğunun keşfedilmesi açısından elzemdir. Popülizmin genel hatlarının anlaşılmasından sonra toplumsal cinsiyet rollerini popülizm üzerinden iki şekilde okumak gerekir: Öncelikle popülist liderlerin sergilediği üslup repertuarı toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında irdelenmelidir.

Popülist liderlerin cinsiyet rollerinin irdelenmesinin ardından ele alınması gereken bir diğer konu popülistlerin toplumsal cinsiyet rollerine karşı aldıkları tavidir. Özellikle popülist liderlerin kurgusal sınırlarla belirlediği halkı koruma vaadi altında, bu korumanın gerçekleştirilirken erkek lehine işleyen toplumsal güç ilişkilerine karşı yaklaşımları ve bu yaklaşımlar karşısında dezavantajlı grupların temel haklarına yönelik ortaya çıkan riskler bu çalışmanın çıkış noktalarını oluşturmaktadır.

I.POPÜLİZM, İKTİDAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI

A.Popülizm Kavramı

Popülizm kavramı, geçirdiği tarihsel süreç ve yaşadığı coğrafya itibariyle birbirinden farklı görünümlere sahip olduğundan, net bir tanım ortaya koymak güçtür. Popülizm üzerine yapılan tanımlamalarda, incelenen ülkelerin özgün koşullarını popülizme atfetmek, birbirinden farklı sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla öğretide popülizm tanımına ilişkin geniş çaplı bir tartışma süregelmektedir.

Tanım bakımından temel sorulardan biri popülizmin ideoloji olarak mı yoksa siyasi üslup olarak mı ele alınması gerektiğidir. Mudde'nin ileri sürdüğü minimal tanıma göre popülizm "saf halk" ve "elit" çatışmasını kendisine odak yapan ve siyasetin de halkın genel iradesinin ifadesi olduğunu iddia eden zayıf temelli bir ideolojidir¹. Bu tanıma göre elitler halkın çıkarlarını gasp ederek sistemi baskılamaya çalışmakta ve buna karşılık sıradan halkın sözcülüğünü ise popülist liderler yapmaktadır. Bu bakımdan kendine ait sistemli bir ideolojisi olmaması nedeniyle zayıf temelli bir ideoloji olarak kabul edilir ve daha kapsamlı başka ideolojilerle ittifak kurması gerekir. Mudde'nin bu minimal tanımı, hem temel olarak milliyetçilikle birleşmeye eğilimli sağ popülizmle hem de sosyalizmle birleşen sol popülizmle uygun düşmektedir².

Muller ise popülizmi belirli bir iç mantığı olan iddialar bütünü olarak ele almaktadır³. Buna göre popülistler zaman ve kültüre göre farklılıklar gösterebilse de temelinde belirli bir mantığa dayalı iddialara sahiptirler. Dolayısıyla Müller popülizmi siyasetin özgün bir ahlaki tasarımı olarak nitelendirerek, popülistlerin iddialarının ahlakçı bakış açısıyla şekillen-

¹ Mudde, Cas, "The Populist Zeitgeist", Government and Opposition, C:39, S:4, s. 543.

² Sayan Cengiz, Feyda, "Popülist Siyasette Hegemonik Erkeklik ve Kadınlık: Marine Le Pen ve Popülist Radikal Sağın Cinsiyeti", Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, C:8, S:1, s.272.

³ Muller, Jan – Wernner, Popülizm Nedir?, (Çeviren: Onur Yıldız), İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2020, s. 25.

dirildiğini ifade eder. Buna göre ahlaken saf ve bütünleşmiş bir halk ile ahlaken aşağıda yer alan yozlaşmış elitler arasında bir ayrım üzerinden siyasi dünya kurgulanır⁴. Dolayısıyla Müller'e göre de popülizmin yalnızca bir söylem biçimi olmadığı ve belirli bir iç mantığa dayalı iddialar barındırdığı aşikardır. Nitekim Müller de kendi ifadeleriyle popülizmin bir üslup konusu veya halkı harekete geçirmeye yönelik herhangi bir strateji olmadığını açıkça ifade etmektedir⁵.

Zayıf da olsa bir ideolojik temeli olduğu kabul edilse dahi, popülizm, belli bir ideolojik sistemin bütünü olarak değil; ancak genel siyasi kültürün bir boyutu olarak ele alınabilir⁶. Dolayısıyla popülizm bir bağlam haricinde belirlenemez olup, kavramsal bir saflık iddiası taşınması mümkün değildir⁷.

Başka bir bakış açısıyla da popülizm içerikten ve ideolojiden ziyade söylem ve üslup repertuarı olarak değerlendirilmiştir⁸. Popülizmin bir repertuar olduğu fikrine dayanan bu bakış açısına göre, genel söylemsel şablonlar, kullanıldıkları yerin özgün koşullarına göre belirli bir içerikle doldurulurlar. Bu tanımla sağ ve sol popülizm gibi farklı popülizmlerin ortak özelliklerini belirleme gücünün arttığı iddia edilmektedir⁹. Benzer şekilde popülizmi “siyasi tarz” olarak düşünmenin, özellikle son yıllardaki gelişmelerle birlikte değerlendirildiğinde, fenomeni anlamak için daha doğru bir yol olacağı da iddia edilmektedir¹⁰. Dolayısıyla popülizmi, kitlelerin harekete geçirilmesi amacıyla kullanılan bir siyaset tarzı olarak anlamak mümkündür¹¹.

⁴ Muller, s. 36.

⁵ Müller, s. 58.

⁶ Arditi, Benjamin, *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset Farklılık Popülizm Devrim ve Ajitasyon*, (Çeviren: Emine Ayhan), Metis Yayınları, İstanbul 2010, s. 62.

⁷ Arditi, s. 62.

⁸ Brubaker, Roger, “Why Populism?”, *Theory and Society*, C:46, S:5, s. 360.

⁹ Brubakers, s. 361-362.

¹⁰ Moffit, Benjamin / Tormey, Simon, “Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style”, *Political Studies*, C:62, S:2, s. 390-391.

¹¹ Evran Topuzkanamış, Şafak, *Halka Ait Anayasacılık, On İki Levha Yayıncılık, 2.Baskı, İzmir 2021, s.24.*

İster zayıf temelli bir ideoloji ister bir siyasi üslup olarak kabul edilsin, popülizmin güçlü ideolojilere ihtiyacı olduğunu ve performans gösterdiği zaman ve toplumun koşullarına göre çeşitli ideolojilerle ilişki içine girdiğini kabul etmek gerekir. Bunun yanında kendine ait net bir tanım olmamakla birlikte kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için popülizmin bütüncül bir bakış açısıyla çeşitli görünüm biçimleri üzerinden incelenmesi gerekmektedir.

İngilizcedeki “people/halk” kavramı ile Latincedeki “populus/halk” kavramından esinlenen popülizmin¹², halka ilişkin olma iddiasına hemen hiçbir itiraz yoktur. Dolayısıyla popülizmde en temel vurgu halk vurgusudur. Kavramın geniş kullanım alanı ve farklı yorum biçimlerine rağmen ortak dayanağı “halk” olup, bu halk vurgusu popülist söylemin esas göstergesidir¹³. Popülist liderler kendilerini çeşitli biçimlerde halkla ilişkilendirerek bir siyaset yürütmekte ve popülizmin iç mantığına uygun iddialarını oluşturdukları siyasi kurguya uygun ideolojilerle harmanlayarak çeşitli politikalar ortaya koymaktadır.

B. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları

Kadın veya erkek terimleri hem biyolojik olarak dişilik (female) ve erkeklik (male) kavramları üzerinden hem de toplumda sunulan cinsiyet rolleri neticesinde bir kadın (woman) ve erkek (man) oluş halini ifade etmektedir. Bu bakımdan biyolojik temelli bir ayrımı ifade eden cinsiyet (sex) kavramı, bu özellikler üzerinde inşa edilen toplumsal cinsiyet (gender) kavramından farklı olarak ele alınmaktadır.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının birbirinden farklı olarak ele alınması, bu kavramların birbirinden kopuk kavramlar olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü biyolojik temelli cinsiyet kategorize edilmesi kolay bir ayrım değildir. Dişilik veya erkeklik ele alınırken, hangi kriterlerin dikkate alınacağı da toplumsal değişimle paralellik arz et-

¹² Orhan, Salim, “Popülizm, Liberal Demokrasi ve Faşizm Denklemi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:68, S:4,s.800.

¹³ Laclau, Ernesto, Politics and Ideology in Marxist Theory, New Left Books, London 1977, s.165.

mektedir¹⁴. Örneğin kromozomların dizilişi, vücutta bulunan hormonlar veya fiziksel özellikler bizi farklı sonuçlara götürebilecektir.

İleri sürülen bir görüşe göre de, cinsiyet sisteminin dişi veya erkek olarak ikili bir sisteme indirgenmesi de bizatihi toplumsal bir dayatmadır. Bu bakımdan cinsiyet kavramı ile toplumsal cinsiyet kavramı birbirleriyle iç içe geçmiştir. Başka bir deyişle, dişilik ve erkeklik kategorileri de toplum tarafından oluşturulduğundan, cinsiyet kavramı da doğal bir ayırım değil, toplumsal cinsiyet kavramı gibi sosyolojik düzen içerisinde inşa edilmiş bir kavramdır¹⁵. Kaldı ki, ikili cinsiyet sisteminde kadın ve erkek arasında fiziğe ve mizaca dair doğal bir farklılık olduğu kabul edildiğinde dahi, bu farklılığın kültür tarafından evrensel erkek egemenliğe doğru artırıldığı da bir gerçekliktir¹⁶.

Tüm bu görüşlerden hareketle, cinsiyet kavramının toplumsallıktan uzak yalnızca doğal bir ayırım olduğunu söylemek mümkün değildir. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyet kategorilerine yüklenen roller bakımından, kültürün ve içinde bulunulan toplumun etkisinden daha fazla etki alan bir kavramdır. Burada cinsiyet rollerinin “nasıl olması gerektiği” sorusuyla toplum tarafından biçimlendirilişle karşılaşmaktayız. Tam olarak “kadın gibi” veya “erkek gibi” şeklinde ortaya atılan yakıştırmalar toplumsal cinsiyet kavramının bir sonucudur. Çünkü toplumda kadına biçilen rol de, erkeğe biçilen rol de bellidir. Bu rollerin dışına taşan herkes bir şekilde sorgulanmaya mahkum edilmektedir.

Pek tabii bu toplumsal cinsiyet rolleri, zamandan zamana ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilmektedir¹⁷. Örneğin bazı kültürlerde ev içindeki işler yalnızca kadına özgüykeni bazı kültürlerde erkeğin ev içindeki işlerde rol alması erkeklige hanel getirmez. Her ne kadar

¹⁴ Stone, s. 65.

¹⁵ Butler, Judith, Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Metis Yayınları, Çev. Başak Ertür, İstanbul 2014, s. 52; Mojab, Shahrzad, Marksizm ve Feminizm, Çev. Funda Hülalü, Yordam Kitap, İstanbul 2018, s. 86.

¹⁶ Connel, Raewyn, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar; Toplum, Kişi ve Cinsel Politika, Ayrıntı Yayınları, Çev. Cem Soydemir, İstanbul 1998, s. 109.

¹⁷ Butler, s. 61.

dönemsel ve mekansal farklılıklar görülse de, toplumsal olarak cinsiyetli kılınmış kişiler, kendilerine biçilen bir role uymaya, hak ve yükümlülüklerini kabullenmeye ve cinsiyetlerine toplum tarafından uygun görülen yola ayak uydurmaya yönlendirilir.

Toplumsal cinsiyetin bireyler için biçtiği roller, kimi zaman bireyleri uyum sağlama kaygısına da sürükleyebilmektedir. Özellikle erkeklik ve kadınlık rollerinin keskin biçimde tanımlandığı ve erkeklik rolünün bir gurur kaynağı olduğu toplumlarda, kırılğan bir erkeklik egosu görmek mümkündür. Çünkü “erkeklik” elde edilmesi ve dahası toplumsal role uygun her davranışla sürekli teyit edilerek elde tutulması gereken bir durumdur. Dolayısıyla oluşan “eril kaygı”, güç gösterme ve cezalandırma arzularını ortaya çıkaran durumlarda, erkeklerin tepkilerinin kaynağını göstermektedir¹⁸.

Tüm bu açıklamaların yanında, toplumsal cinsiyet kavramı, karşıt bir söylem üzerinden de yeni bir bağlam etrafında şekillendirilmektedir. Bu bağlamda, karşıt söylem, toplumsal cinsiyeti, “ana akımlaştırılan cinsiyet”in karşısında konumlandırır. Dolayısıyla boşanma, kürtaj, LGBTİ bireylerin hakları gibi ana akımın kabul etmek istemediği birçok konu, toplumsal cinsiyet söyleminin içine itilir. “Toplumsal cinsiyet”in doğal olana karşı çıktığı, sınırları ortadan kaldırdığı, bu sebeple kaosun anahtarı olduğu iddia edilerek karşı çıkılır¹⁹.

Toplumsal cinsiyet karşıtı söylem tarafından korkulu bir rüya gibi tasvir edilen toplumsal cinsiyet söylemi, aynı zamanda iktidar iddiasında olanların kullanımı için elverişli komplo teorileri de sağlamaktadır. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet söylemi, çoğunluğu oluşturan sıradan ve saf insanları, azınlığın sapkın düşüncelerinden korumak için bir komplo olarak sunulur²⁰. Dolayısıyla saf halkın bu tehlikelerden korunması için,

¹⁸ Ümit Atılğan, Eylem, Türkiye’deki İç Hukuk Kültürü Üzerine Sosyo – Kültürel Bir Araştırma, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, s. 165-167.

¹⁹ Graff, Agnieszka / Korolzcuk, Elzbieta, Anti – Gender Politics in the Populist Moments, Routledge, New York 2022, s. 17.

²⁰ Roman Kuhar & David Paternotte, “Gender ideology” in movement: Introduction”, AntiGender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality, s.6.

kendilerini koruyacak bir müktedire ihtiyacı bulunmaktadır. Bu şekilde toplumsal cinsiyet söylemiyle birlikte, iktidarı besleyecek bir korku kaynağı üretilmenin yanında, cinsiyetin ana akımlaştırılması ve bunun üzerinden toplum mühendisliği yapılması için meşru bir gerekçe de yaratılmaktadır.

C.İktidar ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi

İktidar denilince akla ilk olarak güç ilişkileri ve bu doğrultuda, hakim olan ile boyun eğen iki taraf gelir. İktidar, bireysel ilişkilerde gözlemlenebileceği gibi, toplumsal ilişkiler çerçevesinde de ele alınması gereklidir. Bu bakımdan bir babanın kızına evlenmek için onay vermemesi, bir banka müdürünün bekar bir kadına kredi vermemesi, parlamentonun eşcinsel evliliği suç sayması gibi işlemlerde, iktidarı görmek oldukça kolaydır²¹. Ancak bunun ötesinde, iktidar denilince, güç ilişkilerinin çeşitliliğini, söz konusu ilişkilerin bir sistem oluşturacak şekilde birbirlerine olan desteğini ve hegemonyalarda biçimlenen stratejileri anlamak gereklidir²². Bu bağlam iktidarın billurlaşmış bir şekilde, devlet aygıtlarında, yasanın ortaya çıkmasında ve sosyal hegemonyalarda görünmektedir.

İktidarın unsurlarından biri güçse diğer olmazsa olmaz unsuru rızadır. İktidar ilişkisinden bahsedebilmek için, yönetilen tarafın bunu belirli ölçüler içerisinde gönüllü yapması gerekir²³. Yönetilen, iktidarın haklılığına ve geçerliliğine inanmalı ve bu iktidar ilişkisinden hoşnut kalmalıdır. Ancak bu şekilde meşru bir iktidardan söz edilebilir. Ancak her türlü iktidar ilişkisinde olduğu gibi, kadın erkek ilişkisinde de, rıza baskıdan sonra gelir. Dolayısıyla kadının, koşulları önceden bilerek ve isteyerek bu baskıya rıza gösterdiğine ilişkin kurucu liberal sözleşmenin varlığından bahsedilemez²⁴.

²¹ Connell, s. 150.

²² Akal, Cemal Bali, Siyasi İktidarın Cinsiyeti, İmge Kitabevi, İstanbul 1994, s. 14.

²³ Akal, s. 16; Connell, s. 165.

²⁴ Akal, s. 17.

Güç ilişkisine gösterilen rızanın, başlangıçta ve eşit şartlarda oluşturulmadığı gibi, bilinçli bir rızadan da bahsedilemez. Sistemin muktedir erkek dışında kalan diğer tüm gruplar, çoğunlukla sistemin tarafsızlığına öylesine ikna edilmiş olur ki, tarafı olduğu güç ilişkilerini dahi görmekte zorlanır. Bu bakımdan, belki de hayatları boyunca rıza gösterdiklerini sandıkları şeyler, kabul etmeye koşullandıkları şeylerdir²⁵.

Bireylerin içerisine doğduğu ve birlikte büyüdüğü sosyal normlar da iktidar tarafından üretildiği/düzenlendiği için, bireysel rıza ile toplumsal kabulü ayırmak daha da güçleşmektedir. Gerçekten de iktidar, toplumsal düzenlemelerin ötesinde, bireylerin özel hayatına ilişkin kabul edilebilecek cinsellik, doğum, kürtaj gibi olguları da düzenlemekten geri kalmaz²⁶. Ayrıca idealleri formüle etme ve ahlaki tanımlama da iktidarın bir parçası olarak, bireyleri ve toplumu yeniden şekillendirme konusunda üzerine düşeni yapar²⁷.

Sistemin taraflılığını görememenin önemli sebeplerinden biri de, güç yerine örgütsel denetime başvurulmasıdır²⁸. Bu bakımdan kadının veya hegemonik erkeklik kalıbına uymayan diğer bireylerin üst düzeylere ulaşması, güç kullanma veya yasaklama yoluyla değil; örgütlü bir denetimle aşırı derecede zorlaştırılarak yapılır. Bu doğrultuda siyasetin etken alanında veya kurumların üst düzey görevlerinde kadınların veya LGBTİ bireylerin yer alması yasak değildir. Buna rağmen hem sistem bu bireylerin bu alanlara dahil olmasına çeşitli zorluklarla izin vermez hem de ahlak ve sosyal kabuller muktedir tarafından dizayn edilerek, toplumsal kabule müsaade edilmez. Çünkü sistem tarafından kabul edilen “gerçek birey” çoğunlukla, heteroseksüel ve beyaz erkektir²⁹. Bununla birlikte, çeşitli toplumlara göre bu gerçek bireyin, din, ırk veya başka değişkenlerle de yeniden üretildiğini kabul etmek gerekir.

²⁵ Scales, Ann, Hukuki Feminizm Aktivizm, Savunma ve Hukuk Kuramı, Çev. F. Ceren Akçabay, Dost Kitabevi, Ankara 2019, s. 120.

²⁶ Topuzkanamış, Engin, Hukuk ve Disiplin- Modern Toplumda Hukuka Uymanın Dayanakları, Zoe Kitap, 3. Basım, İstanbul, 2019, s.77.

²⁷ Connell, s.151.

²⁸ Connell, s. 151.

²⁹ Scales, s. 131.

Esasında, gözlemlenen tüm toplumlarda, dinsel alan, aynı zamanda bir siyasi alan olarak erkeğe özgüdür. Bu bağlamda, siyasi iktidar, erkeklik, dinsel ve de toplum aynı alanı ifade eden özdeş kavramlardır³⁰. Erkekler, toplumu homojen bir bütün olarak göstermekten geri kalmaz. Dolayısıyla topluma ait olmak, erkekler toplumuna ait olmak ve orada biçilen rolü giymekle kazanılabilir hale gelir. Örneğin kadının cinselliği reddedilirken, analık söylemi yüceltilir. Böylece analık rolüne uygun hareket eden kadınlar toplumdan kabul edilirken, bu rolü reddeden kadınlar çeşitli söylemlerle toplumun dışına itilir. Ayrıca erkekler de kendi içinde, hegemonik erkeklik rolüne uygun davranan veya davranmayanlar olarak farklı muamele görmektedir. Bu bakımdan kadınlarla birlikte, “bazı” erkekler de, hegemonik erkeklik karşısında tabi kılınmışlar arasında yer alır.

Muktedir olanların yaygın olarak başvurduğu bir yöntem ise dışlanan grupların korkutucu özelliklerle donatılarak, yabanılaştırılmasıdır³¹. Bu bakımdan mevcut düzen ve iktidar ilişkileri normal; bu iktidarın dışladığı tüm gruplar, anormal, sosyal olanı yıkıcı, cinsel aşırılıkları bulunan, toplumun dışında ve topluma zararlı varlıklar olarak konumlandırılır. Bu “ötekiler” sosyal düzenin düşmanı ve yıkıcısı olarak konumlandırıldığı için, iktidar sahibi erkeğin, kendisine itaat edenleri bu yabanılardan koruma görevi üstlenmesi de, bu rol dağıtımının kaçınılmaz sonucudur.

II. POPÜLİST İKTİDARLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET SÖYLEMİNE YAKLAŞIMI

A. Özellikleri ve İddiaları Üzerinden Popülist İktidar

Popülizme dair net bir tanım verilmesi güç olmakla birlikte, genel özelliklerinin ve iddialarının incelenmesiyle, konunun daha iyi anlaşılması mümkündür. Bununla birlikte popülizmi salt bir demokrasi nefretiyiyle özdeşleştirme, terimi demokrasi karşıtı tüm ögelerin toplandığı tek

³⁰ Aka, s. 20, 35.

³¹ Aka, s. 47.

bir torba haline getiren yaklaşım, indirgemeci ve eksik olacaktır³². Zira popülistler ne demokratik ne demokrasi karşıtıdır³³.

Popülizm bir tarafında faşist diktatörlük diğer tarafında ise gerçek bir demokrasinin bulunduğu iki uç arasında konumlanabilecek kadar geniş bir yelpazeye sahiptir³⁴. Popülistler zamana, coğrafyaya ve buna bağlı olarak kültüre göre bu yelpazenin farklı kısımlarında yer alabilirler. Hatta bu aralıkta bulunduğu yer ile ilişkili olarak popülizmin derecelerinden bahsedilebilir³⁵. Dolayısıyla terimi saldırı amacıyla ele almaktan ziyade, analitik bir biçimde ortaya koymak gerekir. Bu gereklilik doğrultusunda bir uca liberal demokrasi diğer uca ise faşist diktatörlüğü koyarak ve bu iki uç noktadan biri adına genelleştirmeye gitmekten kaçınılarak, popülizmin iç mantığı ve iddiaları ele alınmalıdır.

En basit haliyle popülizmde bir yanda gerçek ve tek halkın yer aldığı diğer tarafta ise bu gerçek halk çemberinin dışında kalan ve liderin halk adına savaşması gereken yozlaşmış elitlerin bulunduğu iki taraf bulunmaktadır³⁶. Halk ahlaken saf ve homojen bir şekilde algılanır³⁷. Her zaman saf, masum ve çalışkan olan halkın karşısında ise kendi çıkarlarını büyütme dışında hiçbir zaman çalışmayan elitler konumlandırılmaktadır³⁸. Ayrıca popülistlere göre elitler yalnızca halkın çıkarlarına karşı değil aynı zamanda sık sık ülkenin de çıkarlarına karşı çalışmaktadır³⁹.

³² Finchelstein, Federico, Faşizmden Popülizme, (Çeviren : Ali Karatay), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2021, s. 190-191.

³³ Arditi, s. 63.

³⁴ Orhan, s. 798.

³⁵ Müller, s. 58.

³⁶ Müller, s.36; Fassin, Eric, Popülizm: Büyük Hınc, (Çeviren: Güleener Kırmalı, İlker Kocael), Heretik Yayıncılık, Ankara 2018, s.18; Mudde, Cas / Kaltwasser, Cristobal R., Popülizm: Kısa Bir Giriş, (Çeviren: S. Erdem Türközü), Nika Yayınevi, Ankara 2019, s. 16.

³⁷ Müller, s. 36.

³⁸ Müller, s. 40.

³⁹ Mudde / Kaltwasser, s. 25.

Popülistler halk ile elit ayırımında çektikleri sınırı ahlaka dayandı-
rılar⁴⁰. Halk tarafının ahlaklı elit tarafınınsa ahlaksız olarak yansıtıldığı
kurguda, ahlaklı ve ahlaksız ayırımı ise pek çok şekilde yapılabilmektedir.
Esasen popülistlerin temsil ettiği halkın soylu ve ahlaken saf olarak de-
ğerlendirmesi, popülist söylemi diğer çoğulculuk karşıtı söylemlerden
ayırılmaktadır⁴¹. Çünkü yalnızca belli bir kesimi temsil iddiasında olan
her siyasi aktör, temsil iddiasında olduğu halkın ahlaklı olduğu varsay-
ımında bulunmaz. Bununla birlikte iktidardaki popülistler, kendileri-
nin halkın ahlaken tek meşru temsilcisi olduklarını ve yalnızca bu halkın
desteklenmeyi ve iyi bir idareyi hak ettiklerini ileri sürerler⁴². Bu yönüyle
popülizmin en belirgin özelliklerinden birisi seçkincilik karşıtı olması-
dır.

Popülizmin faşizmin yenilgisi üzerine doğduğu ve faşist mirasın
demokratik kurguya göre yeniden formüle edildiğini savunan görüşe⁴³
göre ise, sürdürülebilirlik sağlanabilmesi için popülizm her daim yekpa-
re halk adına konuşur ve bu sözcülüğü demokrasi adına yapar. Dolayı-
sıyla popülizm yalnızca elitlere karşı halkın temsili iddiasına dayanmaz.
Zira burada liderin halkı temsilinin de ötesinde bizatihi halkın kendisi
olduğu ve halka vekaleten her türlü kararı alabileceği inancı ve arzusu
bulunmaktadır⁴⁴.

Halk adına hareket edildiği iddiasına dayanan popülizmde, atıfta
bulunulan halk her ne kadar halkın bir bölümü ve genellikle popülist
lideri destekleyen kesimi olsa da, popülistlerin iddiası temsil ettikleri ke-
simin halkın tamamı olduğudur. Bu bakımdan “*biz halkız, siz kimsiniz*”
veya “*önemli olan tek şey halkın birliğidir, diğer insanların önemi yok*” şek-
lindeki söylemlerde halkın yalnızca bir kesime indirgendiği görülmek-

⁴⁰Müller, s. 41; Mudde /Kaltwasser, s. 26.

⁴¹Müller, s. 41.

⁴²Müller, s. 62.

⁴³Finchelstein, s.18.

⁴⁴Finchelstein, s. 20.

tedir. Bu bakımdan popülistlerin gözünde temsil ettiklerini iddia ettiği halk toptancı bir bakış açısıyla ele alınır ve dolayısıyla dışlayıcıdır⁴⁵.

Vatandaşlarının bir bölümünün halkın tümü olarak veya gerçek halk olarak nitelendirilmesi ve bu gerçek halkın iradesinin otoriter ve karizmatik bir liderin iradesinde cisimleştirilmesine yönelik işleyişiyle her ne kadar demokrasi karşıtı sonuçlara neden olsa da, popülizmin temel iddiaları arasında kendisinin demokrasinin temsilcisi olduğu, düşmanlarının ise demokrasi karşıtı olduğu varsayımı bulunmaktadır⁴⁶.

Popülistlerin elit karşıtlığının bir görünümü olarak kendilerini bağlayabilen anayasa, yasa, kural ve kurumları elitlikle suçlamaları ve bu kurum ve kurallara karşı bir tavır ortaya koymalarıdır⁴⁷. Bu bakımdan elit karşıtlığı popülist liderlerin politik çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri ve karşısına almak istediği aktörleri elitlikle suçlayabileceği ölçüde esnek ve dışlayıcı bir kavram olarak görünmektedir. Dolayısıyla popülistler eleştirilerini hem siyasi hem ekonomik kuruluşlara yöneltmenin yanı sıra akademi ve medyada yer alan kanaat önderlerinin benimsediği seçkin değerlere de yöneltirler⁴⁸. Ayrıca bir siyasi başarısızlık yaşanır da bu seçkinlerden kaynaklanmakta veya en azından seçkinlerle mücadele etmenin taşıdığı risklerin gerçekleşmesiyle ortaya çıkmaktadır⁴⁹. Dolayısıyla popülistler sık sık komplo teorilere de başvurmaktadır.

Popülizmde açıkça fark edilen anti-elit tavrın yanında popülist liderlerin halktan olduğu düşünülmemelidir. Esasında popülizmin anti elit tavrı, elitlerin popülist liderlere karşı oluşuyla doğru orantılı olarak ilerler. Dolayısıyla popülistler ancak halkı yönlendirmelerinin önüne ge-

⁴⁵ Müller, s. 15; Fassin, s. 18.

⁴⁶ Arato, Andrew, Post Sovereign Constitution Making: Learning and Legitimacy. Oxford University Press, Oxford 2016, s. 283.

⁴⁷ Kalaycıoğlu, Ersin, Halk Yönetimi: Demokrasi ve Popülizm Çatışmasında Dünya, Efil Yayınevi Yayınları, Ankara 2021, s. 90.

⁴⁸ Arditi, s. 64; Mudde / Kaltwasser, s. 23.

⁴⁹ Evran Topuzkanamış, s. 30; Müller, s. 49-50.

çildiğinde elitlere karşı dururlar aksi taktirde elit karşıtı dahi değildirler⁵⁰. Bunun da ötesinde popülist liderlerin de seçkin kesimden olmasına bir itiraz yoktur. Burada önemli olan liderin düzgün bir elit olarak halkın verdiği siyasi programı sıkı sıkıya takip edeceğine dair verdiği sözdür⁵¹.

Popülist lider ve sözcülüğü yapılan halk arasındaki ilişkinin ise mahiyeti tartışmalıdır. Bir görüşe göre popülistler doğru halk tarafından doğru kararlar alacak doğru temsilciler seçildiğinde temsile karşı değildirler. Ancak bu görüşe göre temsil eden popülist lider temsil ettiği halka karşı bekçi olarak konumlandırılarak, temsil edilen pasifize edilmektedir⁵². Başka bir görüşe göre ise,⁵³ popülistler kendilerini temsilcinin ötesinde sıradan halkın sözcüsü olarak görürler. Temsil ilişkisindeki iki mevcudiyeti ortadan kaldıran bu yaklaşımda, liderin ve halkın bitişik mevcudiyeti söz konusudur. Bu yaklaşımda popülistler kendilerini araçsallaştırarak eylemlerini halka mal ettiğinden aynı zamanda sorumluluk konusunda da geçerli mazerete sahip olurlar.

Popülist lider ve halk arasındaki bağ hiçbir araç kabul etmeksizin doğrudanlığa dayanmaktadır. Kurumlar ancak lider ve halk arasındaki bağın güçlenmesine aracılık ettiği ölçüde kabul edilebilir⁵⁴ ve ancak varsayılan bu bağın inşa edilmesine veya güçlenmesine aracılık edebilecek kurumlar teşvik edilir⁵⁵. Ancak popülizmde temel olarak lider ve halk arasında doğrudan bir bağ ya da özdeşleşme hissi arzulanmaktadır⁵⁶.

Nihayetinde popülizmde taraflar arasında daimi bir kutuplaştırma, düşmanlaştırılan karşı kesimden/ seçkinlerden gelebilecek tehlikelere karşı tetikte olma ve basit bir üslupla formülize edilmiş sorunlar ve yine

⁵⁰ Müller, s. 47.

⁵¹ Müller, s. 47.

⁵² Müller, s. 42, 47-48.

⁵³ Arditi, s. 88-90.

⁵⁴ Kalaycıoğlu, s. 70.

⁵⁵ Mudde / Kaltswasser, s. 29.

⁵⁶ Müller, s. 52.

aynı şekilde basit bir dille sunulan çözümler bulunmaktadır⁵⁷. Popülist iktidar meşruiyetini sürekli ürettiği krizlerden alır ve bu sürekli baskı ve kriz üretimi halka yakınlığın estetiği ile birleştirilerek, iddia ettikleri ah-laki meşruiyetle uluslararası arenada demokrat olma iddiasını sürdürür-ler⁵⁸. Seçimleri kaybettiğinde dahi temsil ettikleri gerçek halkın henüz sessizliklerini koruduğunu iddia ederler. Bu nedenle popülist liderlerin demokratik liderlerden en büyük farkı iddialarının seçimler yoluyla yan-lışlanamaz oluşudur⁵⁹.

B.Popülist İktidarın Sözcüsü Olduğu “Halk” Kimdir?

Popülizm meşruiyetini gerçek halka dayandırdığına ve tüm eylem-lerini bu gerçek halkın iradesinin bir yansıması olarak kabul ettiğine göre, tüm bu meşruiyetin kaynağı olan gerçek halkın da incelenmesi ge-rekmektedir. Temelinde vatandaşları saf halk ve yozlaşmış seçkinler ola-rak ikiye ayırması da göz önüne alındığında, siyah ve beyaz gibi keskin ayrımlara dayalı iki grubun bulunduğu varsayılabilir. Ancak popülizm pratiklerinde bu ayrımın teorideki gibi keskin olmadığı ve geçişlerin es-nek olduğu görülmektedir.

Genel olarak halk tanımının geniş sınırları ve farklı boyutları bulun-masının yanında, popülist söylemde bu tanım daha da bulanıklaştırılır. Popülistler halk ve elitler arasındaki temel ayrımın ahlakilik olduğunu iddia etse de, bu ayrımda ikincil nitelikte birçok ölçütü de kullanarak kendilerine esneklik sağlarlar⁶⁰. Gerçek halkın yanında konumlanan po-pülistler “biz” ve “onlar” söylemi kurarken bu “biz”in ve “onlar”ın sınır-larını kasti olarak, her iki gruba da herkesi dahil edebilecek genişlikte ve esneklikte bir çerçeve çizerler⁶¹. Esasında halk kavramının içi doldu-rulmaksızın ileri sürülmesi, popülizmin gücünün dayanaklarından olup,

⁵⁷ Arditi, s. 84-85; Müller, s. 42, 60; Finchelstein, s. 48.

⁵⁸ Müller, s. 61.

⁵⁹ Müller, s.44, 56-57.

⁶⁰ Mudde / Kaltswasser, s. 26.

⁶¹ Arditi, s. 88.

halkın popülistlerin idealleri doğrultusunda inşa edilmesini de mümkün kılmaktadır⁶².

Halk kavramı her ne kadar esnekliğe müsaade eden bir kavram olsa da çoğunlukla egemen olarak halk, sıradan insanlar ve ulus olmak üzere bu üç anlamın bileşimi olarak kullanılmaktadır⁶³. Özellikle sıradan insanlar bağlamındaki kullanımıyla, sosyokültürel ve sosyoekonomik statüsü nedeniyle iktidardan dışlanan gruplar olarak “avam”ı temsil etme ve “avam”ın çıkarlarına ve fikirlerine hitap etme iddiası farklı popülist deneyimlerde sıkça rastlanılan bir durumdur⁶⁴.

Sadece halkın bir bölümünün gerçek halk olarak kabul edildiği popülizmde, pek tabii popülist partileri desteklemeyen kişiler gerçek halkın bir parçası değildir⁶⁵. Bunun yanında çeşitli gruplar da çeşitli sebeplerle gerçek halkın içerisinde dışardakilerin safına sürülebilir veya baştan itibaren gerçek halk dışında tutulabilirler. Popülist söylemde çoğunlukla seçkinlerle birlikte bazı dezavantajlı gruplar da harmanlanarak gerçek halkın dışında tutulur⁶⁶. Örneğin Avrupa’nın pek çok yerinde çingenelerin veya göçmenler seçkin olarak kabul edilmese dahi baştan itibaren dışında tutulduğu görülmektedir.

Popülizmde halk her zaman bir ve homojen bir grup olarak tasvir edilir. Halk içerisindeki farklılıklar görmezden gelinerek, iradesinin aynı yönde birleşen ahlaklı bir grup olduğu varsayılır. Halkın karşısında ise teoride yozlaşmış seçkinler bulunmakla birlikte, pratikte ise ayırımın esnek yapısından faydalanılarak, popülist liderleri desteklemeyen tüm kesimler dahil edilebilmektedir. Bu bakımdan popülist pratiğin gerçekleştiği zamana ve coğrafyaya bağlı olarak kültüre göre “biz” ve “öteki”lerin müktesebatı değişmektedir. Ötekinin içerisinde duruma göre farklı et-

⁶² Laclau, Ernesto, Popülist Akıl Üzerine, (Çeviren: Nur Betül Çelik), Epos Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2018, s.85.

⁶³ Arditi, s.20-21.

⁶⁴ Mudde / Kaltswasser, s. 22.

⁶⁵ Müller, s. 36.

⁶⁶ Orhan, s. 811.

nik gruplar, farklı cinsel yönelime sahip gruplar, göçmenler, sosyalistler ve sayısız kesim dahil edilebilmektedir. İçeriği değişebilmekle birlikte mutlaka geniş yelpazeli bir “öteki” kesim bulunmaktadır. Bu öteki grupların temsil edilmesi de gerekmediğinden, önemli olan yalnızca gerçek halkın temsilidir. Popülistlerin en temel iddiası da gerçek halkı yalnızca kendilerinin temsil edebileceğidir⁶⁷. Bu temsille birlikte ötekine karşı da sürekli bir savaş hali mevcuttur.

Saf halk ve yozlaşmış elitler kategorileri üzerinden ahlaki bir temele dayandırılmış “biz” ve “onlar” çatışması yaratan popülistlerin bu çatışmada yararlandığı enstrümanların biri de toplumsal cinsiyet rolleridir. Bunun da ötesinde halkın sesi olma iddiasını taşıyan popülist liderlerin de, kendisine çizdiği imajda toplumsal cinsiyet rollerini ne şekilde çizdiğini ve servis ettiğini irdelemek bir zorunluluktur.

Popülizmin genel hatlarının anlaşılmasından sonra toplumsal cinsiyet rollerini popülizm üzerinden iki şekilde okumak gerekir: Öncelikle popülist liderlerin sergilediği üslup repertuarı toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında irdelenmelidir. Özellikle popülist liderlerin kurgusal sınırlarla belirlediği halkı koruma vaadi altında, bu korumanın gerçekleştirilirken erkek lehine işleyen toplumsal güç ilişkilerini olumlamaları ve bu rolleri pekiştirmeleri popülizmin cinsiyetçi yapısını anlamak için elzemdir. Bunun yanında gerek bir üslup repertuarı gerekse güçlü bir ideolojiyle desteklenmeye ihtiyaç duyan zayıf temelli bir ideoloji olarak kabul edilsin, popülizmin kendini gerçekleştirirken birtakım araçlardan faydalandığı detaylı olarak incelenmiştir. Bu bakımdan kullanılan araçların cinsiyet bağlamında değerlendirilmesiyle öncelikle lider perspektifinden cinsiyet rolleri değerlendirilmelidir.

Toplumsal cinsiyetin başka bir boyutu ise popülist liderlerin oluşturduğu söylemde kendini göstermektedir. Bu bakımdan halk ve diğerlerinin ayrımı yapılırken, makbul cinsiyet rollerinin, temel ahlak ölçütünün yanında ikincil düzeyde, kategorize etmeye elverişli bir kriter olarak kullanılması kaçınılmazdır.

⁶⁷ Müller, s. 37.

Elbette cinsiyet rollerinin popülist dile ne şekilde yansıdığı tüm bu popülist pratikler için ortak bir cevabı yoktur. Bu müphemlik, popülist pratiklerin doğası gereği gerçekleştiği zaman ve kültürün koşullarına göre şekillenmesinin doğal bir sonudur. Bu bakımdan örneğin kadın haklarının savunusu belli bir popülist kültürde liderin söylemlerinde üstlendiği bir sosyal koruma görevi içerisine girerken, başka bir popülist kültürde halkı bölmeye çalışan yozlaşmış elitlerin bir söylemi olarak da yansıtılabilmektedir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet rolleri ile olan ilişkisi açısından ortak ve net bir cevap bulmak yerine tıpkı popülizmin genel olarak doğasının anlaşılması gibi pratikler üzerinden bir irdeleme yapılması gerekmektedir.

C. Popülist Liderin Cinsiyeti

Popülizm üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, popülizmin ortaya çıktığı farklı formların ötesinde, doğası gereği iddia ettiği radikal reformları gerçekleştirebilecek ve partisini yönetebilecek güçlü bir lidere ihtiyaç duyduğu ileri sürülmüştür⁶⁸. Sıradan halkın sesi olduğu iddiasında olan ve kendisini halk içerisinde takdim eden liderin, aynı zamanda sıradan halkı koruyabilecek kudrete sahip olduğunu iddia etmesi gerekmektedir. Bu bakımdan popülist liderin, olağanlık ve olağanüstülük dengesini yakalamalıdır⁶⁹. Ancak bu güçlü lider genel geçer ve durağan olmadığını da söylemek gerekir. Güç imajının içi, mevcut kültüre ve zamana göre doldurulabilecektir.

Popülist liderler üzerine yapılan tartışmalarda lider genellikle doğrudan veya dolaylı olarak “güçlü adam” olarak tanımlanmaktadır. Bu popülist güçlü adamların yönetim anlayışı erkeksi ve potansiyel saldırgan olarak tasavvur edilen bir lider (*bad manners*) erkeksiliğin bir unsuru olarak kullanılır⁷⁰. Bu bakımdan Menem, Bucaram, Trump gibi popülist

⁶⁸ Mudde / Kaltwasser, s. 81.

⁶⁹ Moffit, Benjamin, *The Global Rise of Populism: Performance, Political Styles, Representation*, Stanford University Press, Stanford 2016, s. 63.

⁷⁰ Moffit, s. 65.

liderlerin de cinsiyetçilik üzerinden maço (*machista*) bir liderlik anlayışı ortaya koyduğu görülmektedir⁷¹.

Erkeklik gücü ve siyasal gücün özdeş olarak görüldüğü popülist liderlik anlayışında, erkek liderler eril güç gösterileri üzerinden sağlıklı ulusal bedenin vücut bulmuş hali olduklarını iddia ederek bu iddiaları doğrultusunda performans gösterirler⁷². Bu doğrultuda erkek lider tarafından rakiplerinin feminen davranışlar gösterdiği şeklinde itibarsızlaştırma üzerine kurulu söylemler de ortaya konulmaktadır.

Siyasi güce bir atıf olarak kullanılmasının yanı sıra, eril dilin aynı zamanda erkekler arasında açık olmayan bir paktı sağladığı da ileri sürülmektedir⁷³. Buna göre maço liderlik savunusu ile kadınlara boyun eğdirilmeye dayalı bir otoriter kültür savunularak bu kültür yeniden yorumlanmaya çalışılır. Maço liderlik anlayışını benimseyen popülist liderin, kadınlara yönelik söz ve davranışlarıyla aslında alt sınıftan erkekler adına hareket ederek alt sınıf erkeklere sembolik bir erişim sağlamaktadır. Örneğin liderin ekranlarda üst sınıftan güzel bir kadına dokunabilmesi, onu sözleriyle iğfal edebilmesi konumu itibarıyla söz konusu gücü gerçekte sergileyemeyen erkeklerin, liderin varlığında güçlü hissetmelerini sağlamaktadır. Bu bakımdan “saf halk” içerisinde yer alan sıradan erkek, kendini aslında yalnızca elit sınıfta yer alan erkeklerin ulaştığı ayrıcalıklara ulaşabilmiş sayacaktır. Dolayısıyla lider ve halk içindeki erkekler arasında otoriter erkek tahakkümünü genişleten bir pakt olduğu da kabul edilebilir.

Lider ve halk arasında erkeklere özgü bir pakt anlayışının başka bir görünümü olarak da liderin, kadınların eğitilmesi ile birlikte ikincilleşen erkek pozisyonunun ve otoritesinin iyileştirilmesine yönelik çabası bu-

⁷¹ Finchelstein, s. 297.

⁷² Moffit, s.72-73.

⁷³ Finchelstein, s. 302.

lunmaktadır. Karizmatik popülist lider, politikalarıyla erkeklere düşürülen özgüvenlerini yeniden sağlayacağını sözünü vermektedir⁷⁴.

Popülist liderin elitizme dayalı siyasi protokolleri yıkabilecek ve radikal değişiklikler yapabilecek güçte olduğunun ispatı liderin eril gücü ve sağlıklı bedeni üzerinden erkekliliğini ispatı ile sağlanmaya çalışılır. Erkek popülist liderler bir yandan eril tavırları üzerinden güç gösterisi yaparken, bir yandan da bu güçlerini saf halk dışında kalan yozlaşmış elitlere kullanacağını garanti ederek kendilerini “kendi halklarının” koruyucu babası rolünde konumlandırırlar⁷⁵. Dolayısıyla hem kendilerini koruyacak kadar güçlü hem de koruyucu baba yetkinliğine sahip olma münhasırlığını taşıması bakımından iddiaları popülizmin repertuarı ile uyum içerisinde şekillenir.

Güçlü popülist liderin gücü liderin erkekliliği ile özdeşleştirildiğinde, popülist kadın liderlerin toplumsal cinsiyet kimliklerine yaklaşımı ayrıca ve özel olarak önem kazanmaktadır. Her ne kadar Marine Le Pen ve Eva Peron gibi kadın popülistlerin güçlü erkek popülistler ile ilişki halinde olduğu ileri sürülse de⁷⁶, popülist kadın liderlerin siyasi kariyerlerini özgün bir üslupla yeniden yarattığı görülmektedir⁷⁷.

Toplumsal cinsiyet rollerinde hegemonik erkeklik kavramının karşısında bu kavramın tamamlayıcısı olarak hegemonik kadınlık kavramı yer almakta ve bu kavram kadın popülist liderler tarafından da ustalıkla kullanılmaktadır. Hegemonik kadınlık “kadınsı” olarak tabir edilen rollerden oluşur ve bu rollerin altını çizmeyen veya bu rollere karşı çıkan

⁷⁴ Sauer, Birgit, *Authoritarian Right-Wing Populism as Masculinist Identity Politics. The Role of Affects*. G. Dietze, & J. Roth (Dü) içinde, *Right-Wing Populism and Gender*, s. 20’den aktaran : Baştan, Şebnem Açelya, “Popülizm ve Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler: Orban Hükümeti Özelinde Macaristan Örneği”, *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:16, S:2, s. 144.

⁷⁵ Ekşi, Betül / Wood, Elizabeth A., “Right-wing populism as gendered performance: Janus-faced masculinity in the leadership of Vladimir Putin and Recep T. Erdogan”, *Theory and Society*, C:48, S:5, s.735

⁷⁶ Mudde / Kaltwasser, s. 88. Marine Le Pen, Ulusal Cephe Lideri Jean Marie Le Pen’in kızı olup, parti liderliğini babasından devralmıştır. Eva Peron da benzer şekilde Juan Peron’un ikinci eşidir.

⁷⁷ Sayan Cengiz, s. 286.

kadınlar toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin en altına itilir⁷⁸. Bu bakımdan birbirini tamamlayan hegemonik erkeklik ve hegemonik kadınlık rolleri kültüre ve bağlama göre farklı şekillenebilmekle birlikte erkeğin “baba”, kadının ise “anne” rolünü üstlendiğini görmek mümkündür. Hatta üstlenilen bu anne ve baba rolleri, ulusun popülistlerle olan bağıny güçlendirici bir işlev de üstlenmektedir⁷⁹. Kadın popülist liderlerin “anne şefkatiyle” halkını koruyup kollayacağı şeklinde bir imaj çizmesi ve iyi bir anne olduğuna dair göndermeler yapması da “sahici” bir görüntü çizmelerine yardım etmektedir⁸⁰.

Ancak kadınlık ve erkeklik rollerinin dinamik olduğunu ve yürütülen siyasetin de bu bağlamda dinamik ilerlediğini özellikle belirtmek gerekir. Farklı kültürlerde farklı popülist kadın liderlerin çizdiği imaj da doğal olarak farklı olacaktır. Bazı toplumlarda iyi bir eş olmanın halka yakınlık ve sahicilik bakımından daha makbul olduğu kabul edilebilecekse de Marine Le Pen kendi kişisel yaşamı üzerinden, “bekar anne”, “modern ve çalışan kadın” yönlerini öne çıkararak popülist söylemde hegemonik kadın rolünü Fransa pratiği ve kendi siyasi tecrübeleri özetinde yeniden yorumlamaktadır.

Popülist liderlerin koruyucu liderlik anlayışında hegemonik erkeklikte kadınısı tavırlar bir aşağılama ya da itibarsızlaştırma olarak görülmesi nedeniyle erkek liderlerin “kadınısı erdemleri” sergileyip sergileyemeyeceği de şüphelidir⁸¹. Bu bakımdan abartı erkeklik sergileyen ve kadınısı addedilen erdemlerden kaçınan erkek popülist liderlerin yanında, halka ailevi bir bakım verme vaadini güçlü bir kadın imajıyla birleştiren kadın liderlerin de söylemlerini popülist repertuara uygun olarak sunması mümkün olmakla birlikte hegemonik kadınlığın farklı bir yorumu da olacaktır.

⁷⁸ Sayan Cengiz, s.275.

⁷⁹ Geva, Dorit, “Daughter, Mother, Captain: Marine Le Pen, Gender, and Populism in the French National Front”, *Social Politics*, C: 27, S:1, s. 17.

⁸⁰ Mudde / Kaltwasser, s. 89-90.

⁸¹ Geva, s. 18.

III. POPÜLİST İKTİDARLARDA İNSAN HAKLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET ÜZERİNDEN ŞEKİLLENMESİ

Toplumsal cinsiyet kavramı en basit haliyle cinsiyetlere toplum tarafından atfedilen roller olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet kavramı erkek ve kadın arasında toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye de atıf yapmaktadır⁸². Toplumsal cinsiyet rollerinde eşitlik talepli olan ideolojilere karşı, toplumsal cinsiyet karşıtı söylemler reaksiyon göstermiş ve itirazlarda bulunmuştur. Bu itirazlar özellikle dini dogmalar, modernite karşıtı gelenek savunuları ve son olarak küresel güçlerin sömürgeciliğine karşı duruş şeklinde komplo teoriler olmak üzere üç ana kategori üzerinden şekillenir⁸³. Toplumsal cinsiyet karşı hareketler, kadın erkek arası eşitlik veya LGBTİ hakları gibi taleplere gösterilen muhafazakar bir tepki olarak nitelendirilebilir⁸⁴.

Öğretide özellikle popülist radikal sağın saf halk kategorisi oluştururken, etnik veya dinsel açıdan farklı olanlar ve göçmenler gibi cinsel kimlik ve yönelim farklılıklarına sahip dezavantajlı grupları da halk kategorisinden dışladıkları ve halkı toplumsal cinsiyet rollerine uygun, heteroseksüel evliliğe ve aile yapılarına saygılı bireyler üzerinden inşa ettikleri ileri sürülmektedir⁸⁵. Bunun yanında sol popülist pratiklerde de ataerkilliğin güçlendirildiği, kadınların ve feministlerin hafife alındığı eğilimler bulunmaktadır. Sol popülizmdeki homojen halk söyleminde de feminist siyasi pratikler dışarıda bırakılmaktadır⁸⁶ Bu bakımdan birçok pratiğiyle birlikte popülizm, baskıcı bir toplumsal cinsiyet yaklaşımını benimsemektedir⁸⁷.

⁸² Sankır, Hasan, "Toplumsal cinsiyet rollerinin anlamlandırılış biçiminin kadın sanatçı kimliğinin oluşum sürecinde etkileri" Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, s. 5.

⁸³ Graff, Agnieszka / Korolczuk, Elzbieta, Anti – Gender Politics in the Populist Moments, Routledge, New York 2022, s. 18.

⁸⁴ Baştan, s. 137.

⁸⁵ Sayan Cengiz, s. 273.

⁸⁶ Baştan, s. 138.

⁸⁷ Finchelstein, s. 298.

Genel olarak sağ popülist iktidarların toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının farklı cinsel kimlik ve yönelimlerini kabul etmediği belirtilebilirse de, popülizmde halk ve öteki ayrımının yine toplumsal ve kültürel bağlamda şekillendiğini hatırlamak gerekir. Bu bakımdan örneğin Hollanda'daki popülist sağ partinin toplumsal cinsiyet söylemi farklı cinsel kimlik ve yönelimleri de kurguladığı saf halk kategorisine dahil etmektedir. Hatta Hollanda'da radikal sağ popülist lider Wilders, kadın ve LGBTİ haklarını savunmasını Hollanda'nın içkin özelliği olduğunu savunurken, bu savunuyu gerçekleştirirken kadının ezilmesini bir pratik haline getiren islama ve müslümanlara da karşı duracağını dile getirir⁸⁸. Dolayısıyla cinsiyet söylemi başka bir dışlayıcı dilin kullanılmasında meşruiyet aracı haline getirilir.

Hollanda örneğine benzer bir şekilde Fransa'da da Marine Le Pen, kadın haklarını savunmanın kendi politikasının bir gereği olarak sunarken, halkı kadın vatandaşların kadın haklarına saygılı Fransız halk ve kadının ezen bir kültürün temsilcisi olarak göçmenler veya Müslümanlar olarak kutuplaştırmıştır⁸⁹. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerinin popülist dildeki bir yansıması da karşıt grup oluşturulurken kadın hakları veya LGBTİ hakları üzerinden ahlaki bir meşruiyet zemini sağlanmıştır.

Özgün koşullara göre popülist pratiğin toplumsal cinsiyet bakımından ayrıntılı yaklaşımları olmakla birlikte, toplumsal cinsiyet kavramı popülistlere halk ve diğerleri arasındaki kutuplaşmayı derinleştirmek için bir fırsat sunar. Detaylı olarak incelendiği üzere popülizm doğası gereği yönetilenlerin gerçek halk ve diğerleri olarak kutuplaştırılmasından beslenen ve diğerlerini düşmanlaştıran bir siyaset tarzıdır. Aynı zamanda sürekli kriz ve baskı unsurlarını halka yakınlaşmanın bir aracı olarak gören popülistler, sosyal değişim talebinde bulunan feminist veya farklı cinsel kimliklere sahip bireyleri karşı kutba koyarak, siyaseti için ihtiyaç duyduğu düşmanı kolaylıkla yaratır. Popülistlerin elit kategorisinde yer

⁸⁸ Sayan Cengiz, s. 274.

⁸⁹ Sayan Cengiz, s. 281.

verdikleri diğer düşmanları gibi toplumsal cinsiyet söylemi de her türlü başarısızlıktan sorumlu tutulacak bir günah keçisi olarak kullanılır⁹⁰.

Popülizmin bir diğer belirgin özelliği ise halkı alt kimliklerinden arındırarak homojen ve tek tip olarak algılamaktır. Bu bakımdan halkın arasında kabul edilebilmek için “makbul vatandaş” kategorisine girmek ve idealize edilen rollere itaat etmek gerekmektedir. Toplumun çoğulcu yapısını reddeden popülistler, gerçek halkın ahlaki olarak bozulmamış ve her türlü ayrışmadan uzak olduğunu savunurken, muhalifleri, etnik, dinsel, mezhepsel, dilsel ve cinsel azınlıkları kutsal kabul edilen milletin dışında tutar⁹¹. Bu yaklaşımla birlikte “biz” ve “onlar” ayrımı cinsiyet üzerinden yeniden üretilmektedir.

Çoğunluğun haklarına yönelik azınlık haklarının da korunması için bir denge arayışında olan liberal demokrasinin, popülizmin toplumsal cinsiyet politikalarıyla birlikte yeniden ele alınması gerekmektedir. Özellikle iktidara gelen popülistler çoğunluğun desteğini sağlayarak politikalarını demokrasiye dayandırmakta ve halkı yalnızca destek aldıkları çoğunluk olarak tanımlamaktadırlar. Bu yaklaşımda diğer dezavantajlı gruplarla birlikte, toplumsal cinsiyet rollerinde sosyal değişimler talep eden feministler ile farklı cinsel kimlik ve yönelime sahip bireylerin yaşam alanı daraltılmakta ve temel hakları sınırlandırılmakta, hatta zaman zaman ortadan kaldırılabilir.

Popülist iktidarlar “halk” desteğine dayanarak, kürtajın yasaklanması veya zorlaştırılması, eşcinsel evliliklerin yasaklanması, toplumsal bir homofobinin tetiklenerek farklı cinsel kimliklere sahip kişiler için yaşam alanlarının tehlikeli hale getirilmesi, cinsiyete veya cinsel yönelime dayalı şiddeti en azından sessiz kalmak suretiyle desteklemesi ile çeşitli politikalar üzerinden çoğunluğun dışında kalan kişiler için temel haklara aykırı düzenlemeler üretebilmektedir. Azınlık gruplarının temel haklarının sağlanmasına yönelik faaliyet gösteren insan hakları aktörleri

⁹⁰ Graff / Korolzcuk, s. 4.

⁹¹ Yabancı, Bige, “Popülizm, Otoriterleşme ve Kadın Politikaları”, İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, s. 1.

ise çalışmanın ilk bölümünde detaylı olarak ele alındığı üzere gerek yasal düzenlemelerle gerekse söylemler üzerinden itibarsızlaştırılarak pasifize edilmektedir. Bunun yanında toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak çocuk sahibi veya ev hanımı olan kadınların mali yönden desteklenmesine ilişkin politikalar üretilmekte ve kadın ancak “anne” olarak kutsanmaktadır.

Yerel düzeyde söylem ve yasal düzenlemelerle ilerleyen toplumsal cinsiyet karşıtı popülistler, uluslararası düzeyde ise toplumsal cinsiyet temelli düzenlemeleri içeren İstanbul Sözleşmesine, Birleşmiş Milletler belgelerine ve hatta cinsellik eğitimi konusundaki standartları nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü’ne karşı bir tavır almaktadır⁹². Korku üretimini ve komplo teorileri sıklıkla bir araç olarak kullanan popülistler azınlık gruplara insan hakları düzeyinde asgari standartların sağlanması amacıyla güden aktörleri, halkın karşısında yer alan aktörler olarak; kendi iktidarını ise halkı bu aktörlerden koruyacak kurtarıcı olarak sunmaktadır.

Popülizmin tam olarak ne demokratik olduğunu ne de demokrasi karşıtı olduğunu söylemek mümkündür⁹³. Siyasi katılımı desteklemesi bakımından demokratik olarak nitelendirilebilecekken, rakiplerinin rekabet alanını sınırlandırma eğilimi taşıması bakımından demokrasiden uzaklaşmaktadır⁹⁴. Buna rağmen meşruiyetlerini seçimlerden almaları⁹⁵ sebebiyle popülistler demokrasiden vazgeçmek istemezler. Ancak seçimler ve anayasal mekanizmalar iktidarlarını koruyacak şekilde tasarlanmıştır⁹⁶.

Meşruiyet kaynağı olması nedeniyle demokrasinin de bir unsuru olan seçimleri desteklemesinin yanında popülizm, yürüttüğü dışlayıcı kimlik siyaseti nedeniyle demokrasi için bir tehdit unsuru potansiyelini

⁹² Graff / Korolzcuk, s. 62.

⁹³ Arditi, s. 63.

⁹⁴ Mudde / Kaltwasser, s. 103.

⁹⁵ Finchelstein, s. 178.

⁹⁶ Evran Topuzkanamış, s. 42.

taşımaktadır⁹⁷. Bu noktada popülizmin liberal demokrasi ile olan ilişkisinin irdelenmesi gerekmektedir.

Demokrasi teriminin gündelik kullanımında genellikle kast edilen liberal demokrasi olup, liberal demokraside yalnızca çoğunluğun yönetimine ve halk egemenliğine saygı duyan değil, aynı zamanda temel hakların korunmasında uzmanlaşmış bağımsız kurumlar da içeren bir anlayış bulunmaktadır⁹⁸. Liberal demokrasi hukukun üstünlüğünü vurgulayan liberal ilkeler ile halk egemenliği ve katılımını içeren demokratik ilkelerin birleşiminden oluşmaktadır⁹⁹

Çoğunluğun yönetimi ile azınlık hakları arasında uygun bir denge arayışında olan liberal demokrasi, popülistlerin “otoritenin yalnızca halkın elinde olduğu” itirazıyla karşılaşır ve bu doğrultuda özellikle yargı ve medya popülistlerin hedefinde yer alır¹⁰⁰. Bu bakımdan popülizmin liberal demokraside yer alan hem bireysel hakları hem de koruyucu mekanizmaları tahrip etme tehlikesi doğduğundan, çoğunluğun yıkıcı tiranlığına dönüşmesi muhtemel görülmektedir¹⁰¹.

Halkın sesi olma iddiasında olan popülizmde, bireysel haklar ve bu bireysel hakları korumayı amaçlayan anayasal güvenceler de tehlike altındadır. Çünkü bir tarafta homojen bir şekilde tasavvur edilen halk iradesinin karşısına bireysel haklar çıkar. Bu hakları korumayı amaçlayan mekanizmalar, bir şekilde çoğunluk iradesine karşı çıktığında, popülizmin itirazlarıyla karşılaşır. Bu bakımdan popülizm, genel iradenin ifadesini, anayasal sınırların varlığını savunan aktörler tarafından paylaşılmayan demokratik bir aşırılık olarak da ifade edilmektedir¹⁰². Dolayısıyla

⁹⁷ Finchelstein, s. 180.

⁹⁸ Mudde / Kaltwasser, s. 101.

⁹⁹ Abts, Koen / Rummens, Stefan, “Populism versus Democracy”, Political Studies, C:55, S:2, s.406.

¹⁰⁰ Mudde / Kaltwasser, s. 102.

¹⁰¹ Kaltwasser, Cristobal Rovira, “The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy”, Democratization, C:19, S:2, s. 188.

¹⁰² Kaltwasser, s. 195.

popülizmde bireyin bireysel haklarından vazgeçerek, genel iradeyi kabul etmesi yönünde bir arzu bulunmaktadır¹⁰³.

Popülistlerin uzun süre iktidarda kaldığı toplumlarda, yargı mekanizmalarının da içinin boşaltıldığı ve yalnızca görünüşte var olan şekli kurumlara dönüştürüldüğü görülmektedir. Yalnızca yargı makamları değil, idari makamlar da popülistlerin kurduğu söylem doğrultusunda şekillenmektedir. Böylece uzun süreli popülist iktidarlar, tüm kurumlarıyla birlikte liderin öncülüğünde gerçek halkı koruma görevinin birer parçası haline gelirler.

Yalnızca popülist iktidarlarda değil, genel olarak tüm iktidar ilişkilerinde hegemonik erkeğin baskın olduğu ve buna bağlı olarak kadınların veya hegemonik erkeğe uymayan erkeklerin ikinci sınıfa itildiği aşıkardır. Bu bakımdan yargı ve bürokraside çoğunlukla erkeklerin görev aldığı görülmektedir. Temel hakların korunması bakımından en önemli mekanizma olan Anayasa Mahkemesi'nde dahi kuruluşundan bu yana yalnızca 5 kadın üye yer almış ve yalnızca 1 kadın üye başkanlık yapmıştır¹⁰⁴. Nitekim 2023 yılı itibariyle Anayasa Mahkemesi yalnızca erkek üyelerden oluşmaktadır.

Her ne kadar hakimliğin, cinsiyet üzerinden değil, donanım ve liyakat üzerinden sağlanması kabul edilse de; toplumsal cinsiyet üzerinden farklılıkların geliştirilmesi adına dahi yüksek yargıda kadınların yer alması bir gerekliliktir. Bu gereklilik, Anayasa Mahkemesi'nde kadın üyelerin bulunduğu dönemlerde, özellikle soyadı kararı gibi kritik kararlarda kadın üyeler tarafından yazılan karşı oylarda görülmektedir. Böylelikle kadının “ana olarak kadın”, “aile içinde kadın” veya “kız çocuğu olarak kadın” şeklindeki sıfatlardan arınarak, yalnızca kadın olarak hukuk sisteminde var olmasının önü açılacaktır¹⁰⁵.

¹⁰³ Abts / Rummens, s. 417.

¹⁰⁴ Özdemir, Nadire/Ekinci, Bezar Eylem, “Kadın Bir Anayasa Mahkemesi Yargıcının Karşı Oylarını Hikaye ve Anlatı Etiği Gözlüğünden Okumak”, Hukukta Anlatı – Hukukun Anlatısı, Ed: Gülriz Uygur-Zeynep İspir, Seçkin Hukuk, Ankara 2021, s. 195.

¹⁰⁵ Evran Topuzkanamış, Şafak, “1982 Anayasasında ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında “Kadın””, İzmir Barosu Dergisi, Yıl:84, Sayı:1, Ocak 2019, s.78.

Liberal demokrasi ile çatışmalar yaşayan popülizm, doğal olarak insan hakları ve insan hakları mekanizmalarıyla da karşı karşıya gelmektedir. Popülizmin vatandaşları ahlak üzerinden saf halk ve yozlaşmış elitler şeklinde ikiye ayırması dahi, insan haklarının temelinde yer alan “bütün insanların yalnızca insan olduğu için onura sahip olduğu” düşüncesine aykırılık teşkil etmektedir¹⁰⁶. Bunun da ötesinde gerçek halk olarak kabul edilmeyen ve elitlerle birlikte dezavantajlı grupları da ihtiva eden ötekiler, temsile değer bulunmadıkları için söz konusu öteki grubun hakları ve talepleri gözardı edilmektedir. Hatta “öteki” grupta yer alan bir bireyin temel hakkının ihlal edilmesi, halkı koruma amacıyla meşrulaştırılmakta ve bir propaganda halini almaktadır. Örneğin eşcinsel ilişki barındıran yayınların yasaklama yoluna gidilmesinde, yapılan yasaklama temel haklara müdahale bağlamında değil, halkı koruma bağlamında ele alınmaktadır. Burada popülizmin, halkı sürekli korunmaya muhtaç bir kavram olarak ele almasının payı büyüktür.

Öteki grupta yer alan insanların haklarının dikkate alınmamasının yanında temsil ettikleri ve gerçek halk olduğunu iddia ettiği kesimi de bireysellikten uzak homojen bir grup olarak görmesi sebebiyle esasında bu halkın içerisinde yer alan bireylerin dahi tek tek haklarını savunması popülizmin mantığıyla çelişecektir. Kaldı ki popülizmin iddiası halkı temsil olmakla birlikte özünde halkın pasifize edildiği ve yalnızca popülist liderin iradesini onayladığı bir pratiğe dönüşmesi de kuvvetle muhtemeldir.

Halkın iradesine ket vuran ve halk ile lider arasındaki bağı doğru-
danlığını bozmaya çalışan kurumlar olarak yansıtılan yargı makamları da popülistlerin tekel arzusundan payını almaktadır. İnsan haklarına ilişkin mevzuatın aktif bir şekilde hayata geçirilerek, insan haklarının korunmasında önemli bir yeri olan yargı organları da, popülist liderlerin karşısında yer aldığı sürece ötekiler kervanına katılmaya mahkumdur. Bu bakımdan yargı mensuplarının halkın iradesine karşı çıkan seçkin elitler olarak etiketlenmesi, hiç de beklenmeyen bir sonuç değildir. Bununla birlikte uzun süreli popülist iktidarlarda yargı organlarının iktida-

¹⁰⁶ Orhan, s. 823.

ra bağımlı hale getirildiği ve insan haklarını korumaktan uzak, yalnızca görünüşte var olan mekanizmalara dönüştüğü de görülmektedir. Çünkü popülizmde, demokratik görüntünün zedelenmemesi açısından yargı organlarının tamamen ortadan kaldırılması gündeme gelmez.

Popülist iktidarlar, sivil toplum örgütlerini de karşısına alarak bu örgütlerin yaşam alanını daraltmaya çalışmaktadır. Sivil toplum örgütlerine yönelik bu tavrın temelinde, söz konusu örgütlerin ahlaki temsile dair iddialarının münhasırlığına gölge düşürmesi yer almaktadır¹⁰⁷. Homojen halk egemenliğinin karşısında bireysel hakları da korumayı amaç edinen insan hakları örgütleri ise amacı dolayısıyla ayrıca popülistler tarafından en fazla baskıya maruz kalan sivil toplum örgütleri arasında yer almaktadır.

İnsan hakları aktörlerinin meşruiyetini ve etkililiğini kırmak, dolayısıyla bu aktörleri itibarsızlaştırmak için bu aktörlere karşı karalama kampanyaları yürütülmekte ve insan hakları aktörleri halk karşıtı olan elitlerin ve dış güçlerin maşası olarak sunulmaktadır¹⁰⁸. Bunun yanında iktidardaki popülistlerin yasal düzenlemelerle de insan hakları örgütlerinin işleyişini zorlaştıracak veya sınırlandıracak sorumluluklar düzenlemesi ve insan hakları örgütlerinin finansmanının önüne geçecek düzenlemeler yaratması yoluyla da bu örgütler eylemsizleştirilmeye çalışılmaktadır¹⁰⁹.

Her ne kadar farklı pratikler için farklı koşullar altında şekillense de, popülist iktidarlar toplumsal cinsiyet söylemine ilişkin benzer reaksiyonları gösterebilmektedir. Bu konuda en büyük örnek toplumda İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”dir.

¹⁰⁷ Müller, s. 66.

¹⁰⁸ Rodriguez – Garaviato, Cesar / Gomez, Krizna, Responding to the Populist Challenge: “a New Playbook for the Human Rights Fields”, (Editörler : Rodriguez – Garaviato, Cesar / Gomez, Krizna) İçinde: Rising to the Populist Challenge: A New Playbook for the Human Rights, Colombia 2018, s. 24-26.

¹⁰⁹ Rodriguez -Garaviato / Gomez, s. 13-22.

İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'nin Avrupa Konseyi dönem başkanlığında 11 Mayıs 2011'de imzaya açılmış ve Türkiye, 24 Kasım 2011 tarihinde Parlamento'da oybirliğiyle, Sözleşme'yi imzalayan ve onaylayan ilk ülke olmuştur. Sözleşme, farklı gerekçelerle eleştirilmiştir. Toplumun büyük bir kesimi aile içi şiddetle etkin bir mücadele için sözleşmenin yanında yer alırken, bir kesim de eleştirilerini giderek arttırmıştır. Nitekim 20/03/2021 tarih ve 31429 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshedilmesine ilişkin 19/03/2021 tarih ve 3718 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Türkiye sözleşmeden çekilmiştir. Söz konusu kararın iptaline ilişkin açılan dava da Danıştay tarafından reddedilmiştir¹¹⁰. Verilen karar sonrası temyiz başvurusu da reddedilerek, karar kesinleştirilmiştir.

Benzer bir şekilde Polonya'da da İstanbul Sözleşmesi, LGBTİ ideolojisinin çocuklar ve aileler açısından tehlike yarattığı söylemiyle itibarsızlaştırılmakta ve sürekli olarak Sözleşme'nin feshi gündeme gelmektedir¹¹¹. İstanbul Sözleşmesi'ne yönetilen eleştirilerden biri de, küresel elitlerin yerel halkı sömürme girişimi olduğu iddiasıdır. Popülist iktidarın söylemiyle, Sözleşme batı kaynaklı bir tehdit olarak, Polonya halkının ulusal güvenliğini dahi tehdit etmektedir¹¹².

Görülmektedir ki, farklı sosyo-kültürel yapıda ve farklı dini referansların etkisindeki ülkelerde de, toplumsal cinsiyet karşıtı eylemin söylem ve hareket tarzı, popülizmle yeniden yorumlanabilmektedir. Her durumda söylemin çıkış noktası, saf halkı yozlaşmış elitlerden korumaktır. Bu durum, popülist söylemin esnekliğini de gözler önüne sermektedir.

¹¹⁰ Danıştay 10. Daire, E:2021/1493, K: 2022/2489, K.T. : 28.04.2022

¹¹¹ Graff/Korolzcuk, s. 68.

¹¹² Graff/Korolzcuk, s. 102.

SONUÇ

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları, içinde bulunulan toplumun koşulları çerçevesinde formüle edilen veya bu koşullarla birlikte şekillenen kavramlardır. Özellikle toplumsal cinsiyet kavramında, oluşturulan “kadınlık” ve “erkeklik” rolleri vardır ve toplumda bulunan bireyler bu rollere uyum sağladığı ölçüde, topluma ait olmaya hak kazanır. Bu rollerin dışında kalan bireyler ise toplumdan dışarıda olmaya ve “öteki” olmaya mahkum edilir.

İktidarın unsurlarından biri güçse diğer olmazsa olmaz unsuru rızadır. İktidar ilişkisinden bahsedebilmek için, yönetilen tarafın bunu belirli ölçüler içerisinde gönüllü yapması gerekir. Bireylerin içerisine doğduğu ve birlikte büyüdüğü sosyal normlar da iktidar tarafından üretildiği/düzenlendiği için, bireysel rıza ile toplumsal kabulü ayırmak daha da güçleşmektedir. İktidar, idealleri formüle etme ve ahlakı oluşturma görevleri ile, toplumu ve bireyleri şekillendirme bakımından elinden geleni yapar.

Popülist rejimlerde toplum, “saf halk” ve diğerleri olarak ayrılmaktadır. Belki de popülizmin en önemli özelliği toplumu ikiye bölmeye ve diğerlerini halk olarak kabul etmemesidir. Bu bakımdan halk olarak kabul edilmeyen ve dışlanan gruplar, korkutucu özelliklerle donatılarak, yabanileştirilmektedir. Bu bakımdan mevcut düzen ve iktidar ilişkileri normal; bu iktidarın dışladığı tüm gruplar, anormal, sosyal olanı yıkıcı, cinsel aşırılıkları bulunan, toplumun dışında ve topluma zararlı varlıklar olarak konumlandırılır. Bu “ötekiler” sosyal düzenin düşmanı ve yıkıcısı olarak konumlandırıldığı için, iktidar sahibi erkeğin, kendisine itaat edenleri bu yabaniilerden koruma görevi üstlenmesi, bu rol dağıtımının kaçınılmaz sonucudur.

Popülist kurguda iki kutbu ayıran ölçüt temel olarak ahlak olarak ileri sürülse de her iki grubun da sınırlarını esnek tutacak ve popülistlerin çıkarları doğrultusunda değiştirebilecek şekilde ikincil başka ölçütler de kullanılmaktadır. Popülist pratiklerde çoğunlukla seçkin olmama-

sına rağmen dezavantajlı grupların da dahil edildiği görülmektedir. Halk ise doğal olarak popülistlere destek verenlerdir. Yine bu kurguda halk homojen olarak tasvir edilir dolayısıyla bireyselliğe veya çoğulculuğa yer yoktur.

Liberal değerleri ve çoğulculuğu reddetmesiyle de öne çıkan popülizmde dezavantajlı azınlık grupların yaşam alanı bulması ise güçleşmektedir. Popülizmin farklı pratikleri ve dereceleri olduğu düşünüldüğünde, bu azınlık grupların yaşadığı ihlaller özgün durumlara göre değişiklik göstermektedir. Ancak genel olarak çoğulculuğu reddetmesi nedeniyle homojenleştirilen makbul halkın arasında yer almayan sosyal değişim talep eden kadınlar ve farklı cinsel yönelimlere sahip bireyler doğrudan halkın düşmanları kategorisine girebilmektedir. Bu sebeple özellikle iktidardaki popülistler ürettikleri politikalarla bu azınlık grupların yaşam alanını sınırlandırmaktadır.

Popülist rejimlerde, “ötekilerden” korunmaya muhtaç bir saf halk tasvir edildiği için, temel haklara ilişkin müdahaleler bu koruma amacıyla meşrulaştırılır. Halkın karşısında yer aldığı iddia edilen toplumun öteki kesimlerine yönelik temel hakları ortadan kaldıran veya kullanılmasını önemli ölçüde güçleştiren politikalar meşru bir zeminde süreklilik içerisinde üretilmektedir.

Halk ve diğerleri arasındaki çizginin esnek olması ve mevcut koşullara göre yeniden kurgulanması ise popülist iktidarlar için başka bir avantajdır. Bu sayede temel haklarına müdahale edilmek istenilen gruplar, halk dışına kolayca itilip düşmanlaştırılabilir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet eşitliği talebinde olan kişi ve kurumlar, doğal olarak halkın karşısında kurgulanır ve bu grupların temel haklarına müdahale etmek için gerekli meşruiyet alanı sağlanır. Ayrıca dezavantajlı ve azınlık gruplara karşı temel hakların sağlanması yönünde çalışmalar yapan insan hakları aktörleri gerek yurt içinden olsun gerek yurt dışından olsun halkın düşmanları olarak yansıtılıp itibarsızlaştırılmaktadır.

Toplumsal cinsiyetin popülist söylemlerdeki başka bir görünümü de ırkçılık veya islamafobi gibi diğer dışlayıcı tutumları meşrulaştırabil-
mek için ahlaki bir araç olarak kullanılmasıdır. Bu durumda da toplumsal
cinsiyet söylemini destekleyerek halkın sözcülüğünü yapan popülist
iktidarlar kadını veya farklı cinsel yönelimi ezmesiyle bütünleştirilen
farklı etnik ve dinsel gruplarla savaşmak zorundadır. Dolayısıyla toplumsal
cinsiyet söylemi yine popülistlerin kutuplaştırma söylemine aracılık edebilir.

Sonuç olarak tek gerçeğin halk olduğunu ve gerçek halkın temsilcisinin de yalnızca kendisi olduğunu savunan popülistler, çıkarlarıyla uyuşmayan veya kendi ideolojilerine aykırı buldukları grupları yozlaşmış seçkinlerin yanında konumlandırmakta ve bu grupları düşman ilan etmektedir. Bu konumlandırma için toplumsal cinsiyet söylemi de oldukça elverişlidir. Bu şekilde toplumun halk ve diğerleri olarak ayrıldığı popülist pratiklerde, hem liberal değerlere hem de insan haklarına ilişkin mekanizmalara yapılan müdahaleler, demokrasi perdesi arkasına gizlenerek gerçekleştirilmektedir.

KAYNAKÇA

Abts, Koen / Rummens, Stefan, “Populism versus Democracy”, Political Studies, C:55, S:2, ss. 405- 424.

Akal, Cemal Bali, Siyasi İktidarın Cinsiyeti, İmge Kitabevi, İstanbul 1994.

Arato, Andrew, Post Sovereign Constitution Making: Learning and Legitimacy. Oxford University Press, Oxford 2016.

Arditi, Benjamin, Liberalizmin Kıyılarında Siyaset Farklılık Popülizm Devrim ve Ajitasyon, (Çeviren: Emine Ayhan), Metis Yayınları, İstanbul 2010.

Brubaker, Roger, “Why Populism?”, Theory and Society, C:46, S:5, ss. 357 – 385.

Butler, Judith, Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Metis Yayınları, Çev. Başak Ertür, İstanbul 2014.

Evrans Topuzkanamış, Şafak, Halka Ait Anayasacılık, On İki Levha Yayıncılık, 2.Baskı, İzmir 2021.

Evrans Topuzkanamış, Şafak, “1982 Anayasasında ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında “Kadın””, İzmir Barosu Dergisi, Yıl:84, Sayı:1, Ocak 2019, ss. 47-82.

Fassin, Eric, Popülizm: Büyük Hınç, (Çeviren: Güleener Kırnalı, İlker Kocael), Heretik Yayıncılık, Ankara 2018.

Finchelstein, Federico, Faşizmden Popülizme, (Çeviren: Ali Karatay), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2021.

Geva, Dorit, “Daughter, Mother, Captain: Marine Le Pen, Gender, and Populism in the French National Front”, *Social Politics*, C: 27, S:1, ss. 1-26.

Graff, Agnieszka / Korolzcuk, Elzbieta, *Anti – Gender Politics in the Populist Moments*, Routledge, New York 2022.

Kalaycıoğlu, Ersin, *Halk Yönetimi: Demokrasi ve Popülizm Çatışmasında Dünya*, Efil Yayınevi Yayınları, Ankara 2021.

Kaltwasser, Cristobal Rovira, “The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy”, *Democratization*, C:19, S:2, ss. 184 – 208.

Laclau, Ernesto, *Politics and Ideology in Marxist Theory*, New Left Books, London 1977.

Laclau, Ernesto, *Popülist Akıl Üzerine*, (Çeviren: Nur Betül Çelik), Epos Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2018.

Moffit, Benjamin, *The Global Rise of Populism: Performance, Political Styles, Representation*, Stanford University Press, Stanford 2016.

Moffit, Benjamin / Tormey, Simon, “Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style”, *Political Studies*, C:62, S:2, ss. 381 -397.

Mojab, Shahrazad, *Marksizm ve Feminizm*, Çev. Funda Hülagü, Yordam Kitap, İstanbul 2018.

Muller, Jan – Wernner, *Popülizm Nedir?*, (Çeviren: Onur Yıldız), İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2020.

Mudde, Cas, “*The Populist Zeitgeist*”, *Government and Opposition*, C:39, S:4, s. 541 – 563.

Mudde, Cas / Kaltwasser, Cristobal R., Popülizm: Kısa Bir Giriş, (Çeviren: S. Erdem Türközü), Nika Yayınevi, Ankara 2019.

Orhan, Salim, “Popülizm, Liberal Demokrasi ve Faşizm Denkle mi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:68, S:4, ss. 795 – 840.

Özdemir, Nadire/Ekinci, Bezar Eylem, “Kadın Bir Anayasa Mahkemesi Yargıcının Karşı Oylarını Hikaye ve Anlatı Etiği Gözlüğünden Okumak”, Hukukta Anlatı – Hukukun Anlatısı, Ed: Gülriz Uygur-Zeynep İspir, Seçkin Hukuk, Ankara 2021.

Rodriguez – Garaviato, Cesar / Gomez, Krizna, Responding to the Populist Challenge: “a New Playbook for the Human Rights Fields”, (Editörler : Rodriguez – Garaviato, Cesar / Gomez, Krizna) İçinde: Rising to the Populist Challenge: A New Playbook for the Human Rights, Colombia 2018.

Sankır, Hasan, “Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin Kadın Sanatçı Kimliğinin Oluşum Sürecinde Etkileri” Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, ss. 1 – 26.

Sayan Cengiz, Feyda, “Popülist Siyasette Hegemonik Erkeklik ve Kadınlık: Marine Le Pen ve Popülist Radikal Sağın Cinsiyeti”, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, C:8, S:1, ss. 269 – 288.

Scales, Ann, Hukuki Feminizm Aktivizm, Savunma ve Hukuk Kuramı, Çev. F. Ceren Akçabay, Dost Kitabevi, Ankara 2019.

Topuzkanamış, Engin, Hukuk ve Disiplin- Modern Toplumda Hukuka Uymanın Dayanakları, Zoe Kitap, 3. Basım, İstanbul, 2019.

Ümit Atılgan, Eylem, Türkiye’deki İç Hukuk Kültürü Üzerine Sosyo – Kültürel Bir Araştırma, Turhan Kitabevi, Ankara 2015.

Yabancı, Bilge, “Popülizm, Otoriterleşme ve Kadın Politikaları”,
İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, s. 1-25.